

ESREF VRAŽALIĆ

UJEDINJENE NACIJE KAO SASTAVNI DIO MEĐUNARODNE ZAJEDNICE I NJIHOVA ULOGA U SAVREMENOM SVIJETU

I

Ujedinjene nacije kao historijska nužnost

Organizacija ujedinjenih nacija konkretno je izraz međunarodnih procesa savremenih društava sa kojima i u kojima se kao realnost sukobljavaju interesi različitih zajednica društava, koja egzistiraju, odnosno koegzistiraju. Ujedinjene nacije su odraz objektivne stvarnosti progresivnih društvenih kretanja, ali istovremeno i unutrašnjih procesa svake društvene zajednice. No, one su i manifestacija odnosa i procesa, one su i historijska nužnost savremenih društava. Bez ovakvog međunarodnog institucionalnog foruma savremeni svijet ne bi mogao efikasno rješavati sve veće probleme što izrastaju iz savremenih socijalnih, naučnotehnoških i revolucionarnih procesa, koji ipak pokreću progres, stvaraju i otvaraju sve nove i nekontrolisane procese u međunarodnoj zajednici. Imperativnost postojanja Ujedinjenih nacija kao dijela cjeline progresivnih historijskih kretanja upravo je izraz samih tih kretanja, pomoću kojih je moguće uticati na određene procese i regulisati te procese, uslovljene međunarodnim potrebama u zakonomjernom razvoju društvenih zajednica, što se stapaju u jednu cjelinu, koju determinišemo kao međunarodnu zajednicu.

Ujedinjene nacije nisu nametnute, nego su proizašle iz historijske nužnosti savremenog toka međunarodnih zbivanja, one su embrion međunarodne zajednice. Objektivnost društvenih snaga, proizvodnih i tehnoloških procesa, kao i zakonitost dijalektičko-historijskih i materijalističkih kretanja, neminovno traži i adekvatnost rješenja u međunarodnoj zajednici, koja će omogućiti brže razrješavanje protivrječnih tokova socijalnih i državno-strukturalnih promjena i sistema, što nastaju i progresivno se šire na svim kontinentima i u svim društvenim i državnim cjelinama. Te promjene, njihov kauzalitet i uslovljenost, treba da sagledamo da bismo lakše došli do određenih rezultata.

Poznata je postavka da svijet od jučer nije ono što je svijet danas. Promjene se zbivaju svakog časa, dana, mjeseca, godine, decenije i epohe, one su velike i uočljive, ali u nauci nedovoljno istražene. Međunarodna zajednica te promjene upravo preživljava. Ona se razvija postepeno, prošla je kroz svoje

faze razvoja kao i društva i državne zajednice, odnosno društveno-ekonomske formacije u kojima su se ta društva i njihove zajednice razvijale.

Prema razvitku proizvodnih snaga mijenjaju se i društveni odnosi. Oni su funkcionalno zavisni od proizvodnje i odnosa u proizvodnji, jer »stižući nove proizvodne snage, ljudi mijenjaju svoj način proizvodnje, a sa promjenom načina proizvodnje — piše Marks — načina obezbjeđenja svog života, oni mijenjaju sve svoje društvene odnose... Neprekidno se vrši kretanje porasta proizvodnih snaga, razaranje društvenih odnosa«.¹

Društvena zajednica svake društveno-ekonomske formacije pod dvostrukim je uticajem tih kretanja: ona, s jedne strane, živi kao odraz unutrašnjih društvenih snaga društveno-ekonomske formacije svoga razvoja u određenoj državi i, **sa druge strane**, kao odraz historijski i društveno uslovljenog toka kretanja i razvoja društva uopšte. Poznato je, da se svijet, odnosno društva koja ga sačinjavaju, zajedno sa revolucionarno-tehnološkim procesima kretanja, nalazi u stalnoj cik-cak spirali progresivnog kretanja; tako je i međunarodna zajednica, pod uticajem tih tokova razvoja, podložna promjenama u svom usponu. Stoga se može reći da je povezivanje u međunarodnoj zajednici išlo postepeno od nižega i užega ka višem i širem, od bližega ka daljem. Prvo su se veze održavale među plemenima i savezima plemena. Sistem tih veza nazivamo plemenskom zajednicom. Ona se osniva na gentilnoj, odnosno krvnoj vezi. Podjela rada i nastanak privatnog vlasništva uslovlili su stvaranje sile nad društvom u obliku države, povezivanje je išlo putem državnih veza. Prema tome, održavanje veza među plemenima, stvaranjem saveza, plemenskih i državnih, a time i zajednice u određenim regionima, uslovljeno je faktorima: krvnim, religioznim, ekonomskim, trgovačkim, vojnim, saobraćajnim, geografskim, te razvojem nauke, tehnike, umjetnosti; zatim faktorima: nacionalnim, međunacionalnim, kontinentalnim i dr. Vratimo se, koliko nam prostor dozvoljava, historijskoj analizi geneze i razvoja međunarodne zajednice.

II

Razmatranje razvoja međunarodne zajednice kroz historiju i doktrinu

Aurelije Augustin (354-430), crkveni otac i poznati hrišćanski mislilac, razmatrajući ovu problematiku u svom djelu **O državi Božjoj**, ne shvata državu kao društvenu organizaciju, nego je shvata religiozno kao božju organizaciju, koja je zasnovana na ljubavi božjoj, a sačinjavaju je anđeli i vjernici. Zemaljska pak država zasnovana je na ljubavi prema samome sebi, a čine je ljudi nevjernici i zli duhovi. Država nije shvaćena kao realna društvena zajednica, nego kao mistična zajednica duhova (dobrih ili zlih) i ljudi. Po Augustinu crkva je vrsta božje države na zemlji, iako je i ona mistična zajednica. Njoj pripada velika vlast: ona može da upotrijebi i silu da bi ljude prinudila da žive pravim životom. Crkva je vječita, nasuprot privremenoj zemaljskoj državi, i ima da vlada nad ovom zemaljskom državom i da uređuje cjelokupni društveni život. Augustin u kasnijim svojim djelima daje smisao države kao

¹ K. Marks-F. Engels: **Dela**, V, 364.

realne društvene zajednice riječima: *Civitas quae nihil est aliud quam hominum multitudo aliquae societatis vinculo conligata* — država je ljudska grupa vezana društvenim vezama. Ali, i pored određenih realnih socioloških shvatanja o društvenoj i državnoj zajednici Augustin je postavlja na sekundarni kolo-sijek, jer njome — tom državnom zajednicom — upravlja »božja volja«.

Toma Akvinski (1227-1274) vidi u borbi između crkve i države nestabilnost države, zbog slabosti i rascjepkanosti država. Ali, po njegovu shvatanju, postoje čvrsti elementi jedinstva cjelokupnog zapadnog svijeta pod vrhovnim vodstvom katoličke crkve, zbog njene moći i vlasti, kako u ideološkom tako i u kulturnom i društvenom pogledu. Drugi elemenat toga jedinstva jest recipirano rimsko pravo, jer ono tvori jedinstvo osnovnih pravnih načela i reguliše društveni život u jednom jedinstvenom smjeru. Dalji elemenat jedinstva zapadnog svijeta jest jedinstvo kulturnog života, dakako, pod dominacijom crkve, koja se ostvaruje upotrebom latinskog jezika u cijeloj zapadnoj Evropi. To tzv. »internacionalno« jedinstvo kulture uticalo je i na jedinstvo misli, a crkva je, kao zaštitnik feudalnih odnosa, imala monopol na to jedinstvo kulture i kulturnog života. Zbog toga je strogo centralizirala svoju vlast i, kao najmoćniji feudalac u Evropi, preuzimala vrlo stroge mjere protiv »jeretika«, omogućujući tako održavanje jedinstva misli i zajednice u interesu klase feudalaca.

Toma Akvinski u svojoj knjizi *De regimine principum* (O kraljevskoj, monarhijskoj vladavini) razvija teoriju — nastavak Aristotela — da je država iznad klasa, da ona štiti zajedničke interese svih. On drži da je »vladavina jednoga prirodna vladavina. Tako, među dijelovima tijela postoji samo jedna sila koja zapovijeda dijelovima duše — to je razum. Pčele imaju samo jednu kraljicu, a cijela vasiona samo jednog boga, stvaraoca i vladaoca svih stvari«. Crkva, po Tomi nema vlast nad kraljevima nehrišćanima.

Toma Akvinski raspravlja značajno pitanje: da li je prirodni zakon jedinstven za sve, ili se razlikuje prema konkretnim prilikama, i daje odgovor: »Razumu odgovara da pođe od zajedničkih principa da bi došao do pojedinačnih zaključaka, i da prirodan zakon proglašava samo apstraktne principe, te ih je potrebno konkretizovati prema konkretnim okolnostima pojedinih društvenih zajednica. To se čini ljudskim zakonom, koji sadrži konkretna pravila, a ljudski zakon potiče iz prirodnog zakona.« Po Tominu shvatanju iz prirodnog zakona potiče *ius gentium (droit des gens)*, koji je karakterističan za zajednicu, jer sadrži skup principa koji su zajednički za sve narode, budući da su ti principi vezani za prirodu čovjeka, a nacionalno pravo stvara se prema konkretnim uslovima svakog naroda.

Na prijelomu XIII i XIV vijeka, u vrijeme rasplamsavanja borbe za prevlast crkve, odnosno prevlast Svetog rimskog i njemačkog carstva, što će reći da državna vlast potiče od boga, odnosno da tu vlast bog daje papi, a on je prenosi na državu — u to doba **Dante Aligijeri** (1265-1321) u svom znamenitom djelu *De monarchia* brani nezavisnost državne vlasti od crkve i ističe ideju o univerzalnoj svjetskoj državi, ali sa stanovišta laicizma i anticrkvenog shvatanja.« Njegova ideja svjetske univerzalne monarhije najdosljednija je i najpunija, kao čvrst i logičan sistem i teorija. Danteovo djelo premašuje ostala, po cjelovitosti i koncepciji...² Ideja o restituciji ili viziji Rimske im-

² Nerkez Smailagić: *Politička vizija Dantea Aligijerija*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1964, str. 181-221.

perije služila je kao protivteža papske teorije **plenitudo potestatis**, a Dante je kroz »rimsku teoriju« razrađivao »uspostavu nezavisnog i suverenog političkog svjetovnog poretka«. ³

Teorija o svjetskoj univerzalnoj državi i njenom shvatanju kao »**Civitas Dei** i **Civitas diaboli** ili **terrena**«⁴ (»božja i đavolja ili zemaljska država«) shvaća zajednicu kao jedinstvenu cjelinu.

Iz Danteova shvatanja proizlazi da bi svjetska država imala formu federacije ili pak konfederacije, jer je »ljudska zajednica... cjelina u odnosu na manje političke zajednice«. ⁵

U XVIII vijeku u Osmanskoj imperiji Francuska je (1740.) a zatim Austrija, dobila pravo na zaštitu katoličkog stanovništva, a 1774. Kučuk-Kajnardžijskim mirom Rusija je dobila pravo na zaštitu pravoslavlja. Ovdje se radi o vjerskim zajednicama, ali pod zaštitom svjetovnih vladara.

Zajednica na vjerskoj osnovi pojavljuje se u Arabiji s pojavom islama godine 611. sa Muhamedom kao profetom — vjerskim i svjetovnim nosiocem vlasti. ⁶ Za vrijeme od 22 godine, tj. od 18. januara 611. do 8. juna 633. on je uspio da objedini plemenski razdobljeno stanovništvo arabijskog poluotoka od 3,3 miliona kvadratnih kilometara površine u jednu cjelinu. Do pojave islama u Arabiji je vladalo plemensko i rodovsko uređenje sa mnogobožačkom religijom.

Nova religija islam postala je u svojoj genezi novi nosilac društvenih odnosa na bazi filozofskog shvatanja nove ideologije islamske vjerske misli. Ona je sinteza proučavanja dotada stečenih znanja i iskustava, kako u religioznom shvatanju, tako i u društvenim odnosima plemensko-rodovskog uređenja.

Muhamed je uzeo krvnu porodičnu zajednicu kao bazu društvenih odnosa. Sjedinjujući ovu osnovnu ćeliju odnosa sa islamskim vjerskim načelima, uspio je u plemenski razdobljenoj i zavađenoj Arabiji da uvede određenu poslušnost i jedinstvo svih plemena arabijskog poluostrva.

Prva organizovana vjerska i državna ćelija društva bila je Medina, kao ćelija islamske vjerske zajednice i osnov budućega velikog Arapskog imperija. Muhamed je izborom postao nosilac svjetovne vlasti muslimanske zajednice i predstavnik islamske zajednice — imam — koji je rukovodio vjerskim obredima i upravljao javnim poslovima u opštini.

Institucija halife kao nosioca svjetovne i vjerske vlasti razvijala se kroz historiju uporedo sa širenjem Arapskog imperija i islama kao religije. Za razliku od poglavara drugih religija, koji su bili nosioci samo duhovne — vjerske — vlasti, halifa je istovremeno bio nosilac i predstavnik duhovne i svjetovne vlasti. S propašću Arapskog carstva i usponom Osmanskog carstva, kao nasljednika Arapskog carstva, imperator je dobio naziv sultan i istovremeno bio halifa, kao najviši vjerski predstavnik islama. Institucija sultana i halife nestaje s propašću Osmanske imperije i osnivanjem prve Turske nacionalne države poslije prvog svjetskog rata. Institucija halifata i svjetovnog poglavara inkorpo-

³ Isto, str. 182.

⁴ Isto, str. 70.

⁵ Isto, str. 188.

⁶ Osman Nuri Hadžić: **Muhamed a. s. i Kur'an**, drugo izd. 1968, izdalo Vrhovno islamsko starješinstvo — VIZ-SFRJ, Sarajevo, str. 40. i dalje; cf. **Mala Enciklopedija Prosveta**, drugo izd., t. II, Prosveta, Beograd, 1969, str. 134. i 135.

rirana u jednoj ličnosti trajala je od 622. do 1923. godine, tj. hiljadu i tri stotine godina.

Arapska islamska zajednica doživljavala je široku teritorijalnu rasprostranjenost i izvan granica arabijskog poluotoka, šireći se na tri kontinenta: Afriku, Aziju i Evropu. Tako je dobila i šire značenje. Od male Medinske zajednice nastalo je ogromno Arapsko carstvo i preraslo u **ehl-i-ummet** (sveobuhvatnu muslimansku zajednicu), koju sačinjavaju i drugi narodi imperija: Perzijanci, Egipćani, Berberi, Jevreji i mnogi drugi, ali integrisani u širu zajednicu religije, tj. zadržavajući svoje specifičnosti, »nadsvođeni su univerzalnošću religije« kao sveobuhvatne.

Po shvatanju škole prirodnog prava država je, kao i pojedinac, vezana izvjesnim prirodnim zakonima, koji postoje nezavisno od njihove volje. Tako su i države u svojim međusobnim odnosima vezane izvjesnim pravilima, koja su postojala još prije stvaranja država. K tomu država ima osnovni zadatak da štiti ta prirodna prava. Zastupnik ove teorije Vatel⁷ tumači da svi narodi tvore univerzalnu ljudsku zajednicu, prirodnu ustanovu koja je nužna posljedica ljudske prirode. Ta zajednica podčinjena je pravilima:

1. da svaki narod mora pridonijeti sreći i usavršavanju drugog;
2. da svaka nacija mora posjedovati slobodu koju joj je dala priroda.

Vatel dalje izvodi da svaki narod ima pravo na opstanak u okviru nezavisne države, te da je dužnost drugih da to pravo poštuju, zatim da je svaka država sama sebi sudija svojih postupaka i da htjeti prosuditi njezin postupak znači povrijediti njezinu slobodu.

U vezi s ovakvim shvatanjem valja nam se vratiti helenskoj filozofiji i Aristotelovu razmišljanju dva milenija prije Vatelova »da svaka država predstavlja neku zajednicu i da je svaka zajednica nastala radi nekog dobra... a ona koja je od svih najmoćnija i koja sve ostale u sebi obuhvata... zove se državna zajednica«.⁸ U daljem razmatranju, služeći se — kako piše — »uobičajenim (analitičkim) metodom«, Aristotel nastavlja: »Porodica (domaćinstvo) je zajednica sastavljena za celi život.« Zatim dodaje: »Prva zajednica od više domaćinstava nastala radi trajne potrebe jeste selo.« Po njegovu mišljenju »Izgleda da je selo uglavnom nastalo prirodnim raseljavanjem porodice... i Potpuna zajednica od više sela, koja je... postigla najviši stepen samovoljnosti jeste država; ona nastaje radi održavanja života, a postoji radi srećnog života. Stoga svaka država nastaje po prirodi isto kao i prvobitne zajednice. Jer država je cilj tih zajednica, a priroda nečega predstavlja njegov cilj«.⁹ Nadalje, Aristotel potvrđuje da »država nastaje po prirodi« i da »ljudska zajednica stvara porodicu i državu. A država je po svojoj prirodi iznad porodice i svakog od nas pojedinačno, jer je celina nužno važnija od delova«.¹⁰

⁷ Vatel: *Le droit des gens*, I, 1773. tačke 13-53, 119-121. i II, tačke 21-62; cf. Dr. Juraj Andrassy: *Međunarodno pravo*, Zagreb, 1954, str. 46); cf. Dr. Ešref Vražalić: *Međunarodni odnosi*, Univerzitet u Sarajevu; 1966, str. 311-312.

⁸ Aristotel: *Politika*, prevod sa helenskog Ljiljana Stanojević-Vrepajac, Kultura, Beograd, 1960, 3 (knjiga prva, glava prva 1252a-1).

⁹ Isto, 4 i 5, 1252b, t. 6, 7, 8. i 9.

¹⁰ Isto, 5 i 6, 1253a, t. 9. i 11.

Aristotel (384-322 prije n. e.) iz Stagire, najsvestraniji grčki filozof, učenik Platonov, osnivač logike i mnogih prirodnih i društvenih nauka, uticao na mislioce svih naroda, naročito na srednjovjekovne skolastičare i arapsko-jevrejsku filozofiju (Izvor: *Mala Enciklopedija Prosvete*, drugo izd., t. I, Beograd, 1968, str. 73.)

Ova Aristotelova shvatanja imaju odraza i na shvatanja Ibn Halduna, koji u **Mukaddimi** (uvod u svjetsku historiju) kaže da je »čovjek po prirodi društveno biće i da je nemoguć život pojedinca izolovanog od zajednice... pri čemu se društvena povezanost objašnjava nuždom koju diktira pozicija čovjeka ne samo u društvu već i u prirodi«. ¹¹ Za ovaj zaključak Ibn Haldun navodi dva osnovna faktora ljudske zajednice:

1. Zadovoljavanje svakodnevnih prirodnih i ljudskih potreba nemoguće je bez podjele rada i veze ljudi jednih s drugima...

2. Čovjek je najnezaštićenije biće. Bog je podario svakoj životinji dijelove tijela koji liče na koplje, nož ili hvataljke, a čovjeku je u naknadu za to podario um, ruke i osjećaj pripadnosti zajednici. ¹²

Ibn Haldun kaže da predmet nauke o društvu »nije politički kolektiv, nije religiozna opština, već udruženost ljudi uslovljena proizvodnjom kao nužnom činjenicom«. ¹³

Dalju genezu proučavanja zajednice, komune, konfederacije komuna i drugih organizacija ostavio je Prudon. ¹⁴ I on kao polaznu osnovu uzima prirodu čovjeka kao suštinu njegove društvenosti, odnosno da je »imanentnost čovjekove prirode da se istovremeno osjeća kao kolektiv i kao ličnost... i da je predodređen da živi u društvu i van njega ne može opstati«. ¹⁵

U analizi grupisanja ljudi Prudon polazi od porodice, preko komune do federacije, odnosno konfederacije. Po ovom shvatanju porodica je osnovna prirodna jedinica u društvu. Dalje grupisanje ljudi u razne asocijacije po Prudonu može biti prirodno ili vještačko. U prirodne grupe spadaju: **profesionalne asocijacije** koje nastaju na bazi stvarnih materijalnih i ekonomskih potreba, putem međusobnih — mutuelnih — ugovora, a sve ostale asocijacije su vještačke i neopravdane; zatim **teritorijalne zajednice** na koje su ljudi prirodno upućeni, bilo geografskim ili etničkim faktorima, uključujući i stvarne ekonomske potrebe. Po Prudonu u ovakve teritorijalne cjeline spadaju: komune, regioni ili oblasti i kontinenti. Srez, okrug i država teritorijalne su zajednice koje su nastale ugovornim, a ne prirodnim putem.

U svom radu **Pariska komuna** Sv. Marković piše o suverenitetu komune, društvenoj reformi i opštoj zajednici Francuske kao savezu slobodnih opština. ¹⁶ Ovo se uglavnom slaže sa Marksovom analizom u njegovu radu **Gradanski rat u Francuskoj**.

Ali, iz Pariske komune možemo za naša razmatranja o zajednici izvući i određeni zaključak: Marks je pisao da je »Komuna prisajedinila Francuskoj

¹¹ Hasan Sušić: **Odnos historije i nauke u društvu u Ibn Haldunovoj Prolegomeni**, »Sociologija«, br. 2/1970, str. 257-267.

¹² Isto, str. 264.

¹³ Isto, str. 266.

¹⁴ Prudon Pjer Žozef (1809-1865), francuski ekonomist, malograđanski socijalist. Protivi se vlasništvu, zagovara individualnu državinu, bori se i protiv komunizma i to opravdava povredom nezavisnosti.

Treća forma društva po njemu je sloboda. (Izvor: **Mala Enciklopedija Prosveta**, drugo izd., t. II, Beograd, 1969, 383.

K. Marks kaže za Prudona: »le petit bourgeois tout pur« (čisti malograđanin). Izvor: K. Marks: **Beda filozofije**, Kultura, Beograd, 1946, str. 153.

¹⁵ Dr Radovan Pavičević: **Država kao konfederacija komuna**, izd. Instituta za Međunarodni radnički pokret, Beograd, 1969, str. 22-25.

¹⁶ Svetozar Marković: **Izabrani spisi**, II, Kultura, Beograd, 1965, str. 233.

radnike celog sveta«,¹⁷ i da su »prvi put radni ljudi celog sveta osetili da je ova lokalna revolucija bila njihova revolucija.«¹⁸

Karl Marks u svojim **Ranim radovima** govori o interesu i društvenim odnosima. Po Marksu porodica je u početku »jedini društveni odnos«, a povećani broj ljudi stvara nove potrebe i odnose. Proizvodnja vlastitog života odvija se pomoću rada, a tuđeg života pomoću radanja. U prvom slučaju pojavljuje se prirodni, a u drugom, društveni odnos, jer se pokazuje zajedničko djelovanje više individua. Marks dalje analizira i dolazi do zaključaka da se »od samog početka pokazuje materijalistička povezanost među ljudima, koja je uvjetovana potrebama i načinom proizvodnje i koja stalno prima nove oblike.«¹⁹ Zatim tvrdi da se zajednički ili opšti interes društva kao cjeline izražava kao samostalan oblik u vidu države »odijeljen od stvarnih pojedinačnih i zajedničkih interesa, a istovremeno u obliku iluzorne zajednice, ali uvijek na realnoj bazi veza.«²⁰

Međutim, za ovo posljednje Marksovo tumačenje možemo kazati da je to interes zajednički svim društvenim grupama u kojima su obični ljudi, koji nemaju nikakvih pretenzija na podjarmljivanje drugih — dakle, interes proletarijata i svih radnih ljudi koji svojim vlastitim radom obezbjeđuju egzistenciju sebi i drugima. Ovaj interes zahvatio je svjetske razmjere.

Engels je u pismu Augustu Bebelu o principu internacionalnosti radničkog pokreta, kao cilju kojem on teži, pisao da je to »internacionalno bratstvo naroda« kao društvena asocijacija.²¹

Pored ovih razmatranja Lenjin je 1915. pisao o paroli »Sjedinjenih Država Evrope«²² da je ona u kapitalizmu neostvariva, jer je kapital postao internacionalan i monopolistički, jer je svijet podijeljen »među šaćicom velikih sila, tj. sila koje prosperiraju u velikoj pljački i ugnjetavanju nacija«, a one su u kapitalizmu — piše Lenjin — isto što i sporazum o diobi kolonija. »Sjedinjene Države sveta (a ne Evrope) jesu onaj državni oblik ujedinjenja i slobode nacija koji mi vezujemo za socijalizam, dok puna pobjeda komunizma ne dovede do definitivnog iščezavanja svake, pa i demokratske države.«²³ Slobodno ujedinjenje nacija u socijalizmu, kako piše Lenjin, nije moguće bez više ili manje duge, uporne borbe socijalističkih republika protiv zaostalih država.

U vezi s parolom »Sjedinjenih Država Evrope« Kominternu je 1926. godine dala svoje obrazloženje za »Sjedinjene Države Socijalističke Evrope«: »...svjetska proleterska politika treba da koristi sve suprotnosti imperijalizma. S jedne strane, u odnosu na moćne imperijaliste Evrope, ona mora da koristi djelomično podudaranje američke i sovjetske politike, a, s druge strane, ona ne smije da zatvori oči pred stalnim privrednim opadanjem Evrope... i uloga Kominterne treba da ima za cilj stvaranje Sjedinjenih Država Socijalističke

¹⁷ K. Marks: **Građanski rat u Francuskoj**, Kultura, 1947, str. 72.

¹⁸ Pol Luj: **Istorija socijalizma u Francuskoj**, Rad, Beograd, 1956, str. 223, 224.

¹⁹ Marks-Engels: **Rani radovi**, Naprijed, Zagreb, 1961, str. 349.

²⁰ **Isto**, str. 355.

²¹ K. Marks: **Kritika Gotskog Programa**, Kultura, 1948, str. 48; cf. Dr Ešref Vražalić: **Međunarodni odnosi**, Univerzitet u Sarajevu, 1966, str. 15-16.

²² V. I. Lenjin: **Izabrana dela**, t. 9, Avgust 1914—Maj 1916, Kultura, Beograd, 1960, str. 351-354.

²³ **Isto**, str. 354.

Evrope.«²⁴ Međutim, kasnije je Kominternu na VII zasjedanju proširene egzekutive došla do zaključka da je »ujedinjenje Evrope nemoguće u uslovima kapitalizma«, pa se i dalje ostalo na pozicijama što ih je Lenjin zastupao 1915. godine.

Za naša istraživanja interesantna su i shvatanja filozofa Karla Jaspersa o zajednici.

On piše: »... proći ćemo kroz oblike koji su analogni organizacijama i planovima starih velikih kultura... Možda čovečanstvo preko tih džinovskih organizacija ide u susret jednom novom, nama još dalekom i nevidljivom i nezamislivo novom osovinskom vremenu u kome će čovek odista postati čovek.«²⁵

O tome kako se zamišlja ujedinjeno čovječanstvo, Jaspers je pisao: »Nestanak ratova bio bi ostvaren u jednom svetskom pravnom poretku u kome nijedna država ne bi više imala apsolutnu suverenost, naprotiv, pripala bi jedino čovečanstvu s njegovim pravnim poretkom i funkcijama tog poretka.«²⁶

U analizi države i njezinih oblika u budućnosti, odnosno pišući o tome koje će društvene funkcije — analogno sadašnjim državnim funkcijama — ostati u komunističkom društvu, Marks kaže: »... može se odgovoriti samo naučno, i pravili mi hiljade kombinacija s riječima narod i država, nećemo prići problemu ni za dlaku.«²⁷

III

Neka shvatanja doktrine poslije drugog svjetskog rata

Za međunarodnu zajednicu, prema shvatanju doktrine na Zapadu, terminološko razgraničenje je različito, kao: međunarodno društvo, svjetsko društvo, međunarodna zajednica, svjetska zajednica i sl., ali mi se ovom prilikom ne bismo zadržavali na objašnjenju tih termina.

Po shvatanju doktrine,²⁸ savremena međunarodna zajednica zasniva se na sistemu suverenih država, čiji su osnovni elementi: nacionalizam, suverenost i sila kao sposobnost države da ostvari i očuva svoje nacionalne interese. Oni određuju prirodu međunarodne zajednice zasnovane na sistemu individualnih država. Po ovoj doktrini i shvatanju o međunarodnoj zajednici, to je heterogeno tijelo sastavljeno od suverenih jedinki. Obilježje međunarodne zajednice čine: suverene države, odnosno nacionalne zajednice, stupanj međuzavisnosti između država — članica zajednice — i početni oblici međunarodnog

²⁴ John Pepper: *Les Etats Unis d'Europe socialiste. Article paru dans le numéro d'avril 1926 de l'International communiste* (édition française), Librairie de l'Humanité, Paris, 1926, p. 42; cf. Dr Zdenko Rajh: *Problemi Ujedinjenja Evrope*, Kultura, Beograd, 1959, str. 75.

²⁵ Karl Jaspers: *Filozofija egzistencije — Uvod u filozofiju*, Prosveta, Beograd, 1967, str. 211.

²⁶ Isto, str. 214.

²⁷ Karl Marks: *Kritika Gotskog Programa*, Kultura, 1948, str. 34-36.

²⁸ Quincy Wright: *Stability and Progress in International Relations*, 1954; cf. T. Mathisen: *Methodology in the Study of International Relations*; cf. *Pregled nauke o međunarodnim odnosima na zapadu*, rukopis — izd. Instituta za međunarodnu politiku i privredu; Beograd, 1965, str. 30-34.

poretka, a karakterišu je dinamičnost, podložnost stalnim promjenama i neravninomjernošću u njenom razvoju.

Za utvrđivanje zakonitosti razvitka međunarodne zajednice pažljivo se istražuju »tendencije« koje djeluju u tom razvitku kao što su: integracija, dezintegracija, rastuća homogenost i sl.²⁹ Svjetska je integracija po mišljenju ove doktrine najznačajniji fenomen savremenog svijeta, a prvenstvo pripada ekonomici i međuzavisnosti država, jer od toga zavisi i koegzistencija među državama. Osim toga i faktori: migraciona kretanja i nagli porast stanovništva u svijetu čine »da je svaka grupa ljudi u daleko većoj zavisnosti od zajednice kao cjeline i u velikoj mjeri podložna ekonomskom i političkom pritisku kao i vojnom napadu od strane drugih.«³⁰ Po ovom shvatanju nikakva djelatnost ljudi nije u stanju da ovu »zakonitost razvoja svjetske zajednice izmijeni«.

Savremena međunarodna zajednica zasniva se, prije svega, na sistemu suverenih država, a država se po, doktrini na Zapadu, smatra osnovnom ćelijom međunarodne zajednice.³¹ Zato se i posvećuje pažnja proučavanju državnosti, a tu je sila centralno pitanje, pa se pojavljuju i tri vida odnosa, baziranih na sili, između država: unilateralizam, sistem ravnoteže snaga, i sistem kolektivne bezbjednosti.³² Unilateralizam države znači oslanjanje spoljne politike na vlastite snage, uključujući načela izolacionizma i neutralnosti; sistem ravnoteže u međunarodnoj zajednici znači kontrolu međunarodnih odnosa, a počiva na savezima, kontrasavezima, aneksijama, podjeli teritorija, naoružanju, intervenciji, stvaranju tampon-država itd.

Po nekim shvatanjima, u slučaju da se savremeni međunarodni sistem država izmijeni i suverenitet izgubi svoje dominantno značenje, mogu nastupiti dvije moguće varijante: svjetska imperija, koja bi nastala poslije osvajanja svijeta od jedne države ili grupe država i svjetska federacija, zasnovana na dobrovoljnu odricanju suvereniteta i potčinjavanju svjetskoj vladi.³³

Čini se da ovo Wrightovo mišljenje nije samo interesantno za proučavanje međunarodne zajednice, nego da ga i realnost potvrđuje. Osobito ako se tome dodaju i shvatanja da i »međunarodne organizacije predstavljaju fazu u procesu institucionalizovanja međunarodne zajednice« i da su produkt određenih međunarodnih odnosa i rezultat akcije suverenih država, koje u ovom procesu nalaze način za očuvanje ili postizanje svojih nacionalnih interesa, te da Ujedinjene nacije u ovom smislu imaju univerzalnu vrijednost, iako se pridaje značaj i regionalnim organizacijama.³⁴

Doktrina političara — teoretičara i praktičara — socijalističkih zemalja Varšavskog pakta zasniva se na socijalističkom **sodružestvu**, socijalističkoj otadžbini i shvatanju da se ta zajednica temelji na »kolektivnom suverenitetu« država članica socijalističke zajednice. Taj suverenitet prerasta u socijalistički suverenitet proleterskog i socijalističkog internacionalizma i postaje »samozaštitna socijalističkih zemalja«.

²⁹ Quincy Wright, *cit. djelo*, str. 173.

³⁰ *Isto*, str. 12.

³¹ *Isto*, str. 34; cf. T. Mathisen: *Methodology in the Study of International Relations*, str. 177.

³² *Isto*, str. 37; cf. F. Hartmann: *The Relations of Nations*, 1957, str. 282.

³³ *Isto*, str. 39.

³⁴ *Isto*, str. 40.

Pored dosada navedenih doktrina postoji još niz teorija o ovom pitanju, kao i o problemu koegzistencije, počev od Monroove doktrine pa do teorije interesnih sfera, policentrizma, međuzona, integralnog antikomunizma i dr.³⁵

IV

Karakteristike savremenih kretanja i značaj organizacije ujedinjenih nacija

Od Drugog svjetskog rata pa sve do sada savremeni svijet karakteriše nekoliko faktora, a među njima se ističu slijedeći: a) gotovo trećina čovječanstva nalazi se u državnim organizacijama koje izgrađuju socijalizam; b) 63 države, kojih građanstvo broji oko milijardu i 200 miliona ljudi, tj. 40% čovječanstva — dakle, više od polovice država članica Ujedinjenih nacija — sudjelovale su 1970. na Konferenciji nesvrstanih u Lusaki, radnom sastanku predstavnika zemalja koje slijede politiku zasnovanu na načelima **Povelje UN**;³⁶ c) bivše kolonijalne sile više nemaju jakih uporišta u kolonijama, dekolonizacija je u svojoj zadnjoj fazi. 60 zemalja, koje čine trećinu čovječanstva, steklo je svoju nezavisnost 1945.—1970. godine, a još su 44 teritorije sa 28 miliona stanovnika pod kolonijalnim statusom;³⁷ d) borba za nezavisnost naroda poprimila je svjetske razmjere, a u kapitalističkim i drugim državnim političko-ekonomskim sistemima socijalističke snage su u porastu, i vladajući sistemi u većini traže kompromisna rješenja sa radničkim i drugim, progresivnim pokretima; e) ogroman razvoj naučno-tehnoloških otkrića i procesa što ih ta revolucionarno-tehnološka ostvarenja izazivaju i guraju čovječanstvo u nepredviđene odnose i sistemi koji su se formirali uslovljeni tim procesima traže odgovarajuća rješenja kako unutar svake zemlje, tako i u okvirima međunarodne zajednice i međunarodnih odnosa. Ta rješenja, ili problemi, pojavljuju se u progresivnom, reakcionarnom i konzervativnom smislu. Nerazvijene društvene snage i saznanja o ulozi oslobođenja čovjeka od raznih okova dovode do usporavanja ili ubrzavanja progresivnih kretanja.³⁸

U odnosima u proizvodnji razvijaju se i društveni odnosi, koji teže da su u ravnopravnom položaju sa nosiocima vlasti i proizvodnje, kako se u Pariskoj komuni i u Oktobarskoj revoluciji i sada kod nas, počelo realizirati. Čovjek kao učesnik — posredni ili neposredni u proizvodnji, i svim društveno-političkim odnosima, više se ne osjeća kao objekat i sve je bliži svojoj stvarnosti — subjektu — jer se njegova sfera egzistencijalizma kreće od **sui hominis** ka kosmopolitizmu, i veže se za svjetsku zajednicu, čija je vizija u embrionalnom pololu.

³⁵ Dr. Ešref Vražalić: **Dinamika savremenih međunarodnih odnosa**, izd. Univerzitet u Sarajevu, 1968, str. 229-248.

³⁶ »Međunarodna politika«, br. 491, od 16. IX 1970, **Specijalni prilog o Lusaki**, i br. 493/1970; cf. **Politika nesvrstanih u savremenom svetu**, izd. Instituta za MPP, Beograd, 1969, i L. Mates: **Nesvrstane zemlje**.

³⁷ »Međunarodna politika«, br. 494, od 1. nov. 1970, **Za vašu dokumentaciju**, str. 13.

³⁸ Jean Pierre Vigier i Georges Waysand: **Naučno-tehnološka revolucija i imperijalizam**, »Pregled«, br. 9/1969, str. 247-263; i br. 10/1969, str. 365-381.

Ranije, u historiji, postojao je titulus »međudržavna zajednica«, tj. zajednica koja postoji među državama. To i danas odgovara tamo gdje se pojavljuju samo države i razvijaju međudržavne odnose, a drugi odnosi su zakrčljali. Evolutivnost je i na ovom polju odnosa očigledna. Ona je uporedno razvojna sa naučno-tehnološkim procesima, a povremeno usporavana društveno-konzervativnim, etastičkim i drugim faktorima u oba vladajuća politička sistema. Pod uticajem društvenih progresivnih i proizvodnih faktora, organizovanih kroz političke, kulturne, profesionalne, ekonomske, naučne, trgovinske, sportske i druge faktore, odumiranje titulusa »međudržavni« počelo je već u XIX vijeku, i ustupa mjesto titulusu »međunarodni« i »međunarodna zajednica«, u koji je zakonomjerno — analogno progresivnom razvoju — uključeno čovječanstvo. »Međunarodni« je funkcija progresa, historijski uslovljenog, jer u savremenom svijetu svjedoci smo početka kraja odumiranja međudržavnih, a time i državnih, oblika koji nameću dominaciju u međunarodnoj zajednici.

Međunarodna zajednica je heterogeno sastavljena po svojim bitnim karakteristikama društveno-političkih i vladajućih sistema i tzv. »modela« u njima, sa dominacijom, superiornošću i subordinacijom sistema jednih nad drugima i jednih u drugima. Heterogenost međunarodne zajednice historijska je nužnost u sadašnjem momentu, uslovljena različitim društveno-političkim i ekonomskim sistemima. Ponašanje unutar te zajednice znade se ponekad povesti geslom »**homo homini lupus**« i dotjerati do beskrupulozne eksploatacije, do uništavanja čovjekovne ličnosti. To je realnost sa kojom se mora računati, ali svijet se ipak kreće — **eppur si muove**.

Faktor »nuklearno naoružanje«, kauzalno uslovljen kao posljedica naučno-tehnološke revolucije i dominacije u međunarodnim odnosima, transformira se u svoju negaciju, u imperativnost koegzistencije država u međunarodnoj zajednici.

Realnost postojanja segmenata, koji čine ukupnost međunarodne zajednice, slika je heterogenosti, sa čim treba računati u ocjeni i ponašanju subjekata u njoj: socijalistička zajednica istočnih zemalja, zajednice kapitalističkih zemalja, zajednice blokovskih grupacija, zajednica nezavisnih i nesvrstanih zemalja, kao i posebne samostalne zajednice pojedinih država, i skup odnosa koji se reflektuju u njima i između njih. Ovi segmenti međunarodne zajednice i odnosi među njima imaju u sebi još niz — svaki za sebe — oblika zajedničkih veza i interesa, koji ih zbližavaju, ali sveukupno udruživanje u jednu cjelinu međunarodne zajednice rezultira iz opštih i zajedničkih interesa svakog segmenta i svake društveno-državne zajednice.

U prvom redu, mora se uočiti početak univerzalnosti međunarodne zajednice. Organizacija ujedinjenih nacija zajednički je vid asocijacije različitih subjekata, koji su se nužnim historijskim kretanjem, imperativno, na bazi dogovora i dobrovoljno udružili da rješavaju zajedničke interese. Pored OUN postoje i kontinentalne međunarodne organizacije, kao što su Organizacija afričkog jedinstva i Organizacija američkih država ili pak regionalne, kao što je Arapska liga, ili uopšte sa zakrčjalim ostacima kolonijalnih shvatanja, kao što je Komonvelt i sl.

Dakle, međunarodna zajednica je počela, i pored blokovskih i dominantnih pozicija i ponašanja supersila i drugih subjekata koji u odnosima primjenjuju subordinaciju, da razvija nužnošću historijskog razvitka takve odnose ko-

ji se realizuju pod uticajem naučno-tehnoloških otkrića u progresu društvenih procesa. U tome su Ujedinjene nacije, iako još nedograđene, u prioritetnom položaju. One su riješile i rješavaju važne probleme, značajne za savremeni svijet. Dekolonizacija, borba za mir, načela sadržana u čl. 1. i 2. **Povelje**, univerzalnost prava čovjeka i njihova realizacija kroz paktove, zatim upornost u radu na problemu razoružanja, borba protiv agresije, genocida, aparthejda i rasne diskriminacije, borba za rješenje problema trgovine i razmjene između razvijenih i zemalja u razvoju, borba za brži razvoj nerazvijenih itd. značajni su činioци za koje se zalažu Ujedinjene nacije. Dominantnost velesila nije uspjela da onemogući realizaciju mnogih navedenih i drugih problema.

Ovaj proces progresivnosti nema šansi za povratak na stare pozicije, iako ima i ostvarenih pokušaja; on može biti usporen ili ubrzan, ali sigurno vodi ka asociiranoj svjetskoj zajednici, odnosno svjetskoj sovjetskoj socijalističkoj republici, za koju je Lenjin više puta dao konture. Njena realizacija već je otpočela. Do ostvarenja ovakve zajednice ipak je vrlo dug historijski put. On se realizuje adekvatno proizvodnim procesima, odnosima u njima i među njima, i svijesti svakog subjekta. Nosilac realizacije ovakve zajednice i asociiranih društava jest radnička klasa sa svim progresivnim snagama, ali pod uslovom vlastitoga oslobođenja ispod etatističkih i eksploatatorskih okova, koji onemogućavaju i sužavaju dejstvo njenog razvoja.

Međutim, poznato je da svaki ljudski projekat mora polaziti od činjeničnog stanja i mogućnosti u datom historijskom i proizvodnom procesu i odnosima, koje oni prouzrokuju, inače će postati utopija i samo vizija komunističke zajednice ljudi. Da li je »ljudska zajednica samo logički zaključak iz realno-historijskih premisa (porodice i građanskog društva), da li je to čisti pojam bez realnosti, samo apstraktna mogućnost? U čemu bi se sastojalo dobro takve zajednice, šta je njena glavna vrijednost...«³⁹ Na ovo se daje i odgovor »da je vrhovna vrijednost u ljudskoj (humanoj, humanističkoj) zajednici ljudska ličnost kao slobodna individua...« Poznato je da su se i velike historijske promjene u društveno-ekonomskim sistemima i smjene tih sistema uvijek vršile na bazi realnih međuljudskih i društvenih odnosa, ali sa svojim interesima. Ljudsku zajednicu kao zajednicu budućnosti i Marks zasniva na teoriji alijenacije: samo u »razotuđenom društvu« realizira se ljudska zajednica.⁴⁰

U međunarodnoj zajednici u kojoj živimo, prepliću se i objektivno postoje različite društveno-ekonomske strukture, ali postoje i određeni interesi koji su zajednički za sve. Oni se u međunarodnim odnosima pojavljuju u različitim vidovima i pojavnim oblicima: preko i između država, organizacija raznih vidova, a različiti su im i sadržaji: ekonomski, kulturni, umjetnički, naučni. Sve je to kvalitetno novi vid odnosa, različit od onih koji su se razvijali u minulim epohama. Poznato je da poslije Drugog svjetskog rata nova dostignuća u in-

³⁹ Andrija Krešić: **Politika i ljudska zajednica**, »Pregled«, br. 11-12/1967, str. 453: »Glavna vrijednost u porodici je krvno srodstvo, a glavna vrijednost u građanskom društvu je ekonomska vrijednost.«

⁴⁰ K. Marks i F. Engels: **Rani radovi**, Naprijed, Zagreb, 1961, str. 343. i 344; cf. Dr Rudi Supek: **Teorija otuđenja i sociologija**, »Sociologija«, br. 1-2/1964; cf. Halim Mulaibrahimović: **Zajednica i društvo**, »Pregled«, br. 3/1967, str. 234-236; cf. Dr Radomir Lukić: **Uvod u sociologiju**, izd. Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1957, str. 126-158.

dustriji, tehnici, nauci i drugi čovjekovi umni projekti revolucionišu društva, proizvode umnožene potrebe i nove društvene i međunarodne odnose.

U sadašnjoj stvarnosti savremenog čovječanstva zajednički su interesi formulisani u načelima **Povelje Ujedinjenih nacija**, u usvojenim dokumentima nevrstanih zemalja, **Povelji afričkog jedinstva**, **Arapskoj ligi** i još nekim značajnim konvencijama, kojima se reguliše zabrana upotrebe nuklearnog naoružanja. U tome je značaj i Ujedinjenih nacija kao institucionalnog oblika dogovaranja za realizaciju zajedničkih rješenja, značajnih za međunarodnu zajednicu, u ovim uslovima postojanja različitih društveno-ekonomskih struktura. I pored teorija »višeg interesa«, »sveopšteg interesa«, »interesa socijalističkog sdružestva«, »bezbjednosti slobodnog svijeta« itd., postojanja dominacije, neravnopravnosti, sile i hegemonizma u međunarodnim odnosima, ipak se probija vizija internacionalne bratske zajednice naroda, kao opšte društvene asocijacije. »Čitav prirodni, istorijski i duhovni svijet — u čemu je Hegelova zasluga — pretstavljen je kao proces u stalnom kretanju, mijenjanju, preobražavanju i razvitku, kao i njihova unutarnja povezanost i uslovljenost toga kretanja.«⁴¹

Historija čovječanstva je proces razvitka samog čovječanstva, koje je danas kao objektivnost postojanja, ali je već pretrpjelo promjene od jučerašnjeg stanja i postojanja, a Ujedinjene nacije su postale — piše U Tant — »veliki parlament čovječanstva kome se podnose nevolje, nepravde i težnje ljudi...«⁴²

⁴¹ F. Engels: **Razvitak socijalizma od utopije do nauke**, Kultura, 1947, str. 55.

⁴² **Poruka generalnog sekretara U Tanta povodom dana Ujedinjenih nacija**, »Međunarodna politika«, br. 494, od 1. nov. 1970, str. 15, **Za vašu dokumentaciju**.